

Oilada ota-ona va farzand o'rtasidagi nizolarning ijtimoiy psixologik omillari

Nozima Abdug'ani qizi Bekmurodova
Qarshi davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada kelajagimiz bo'lmish yosh avlod va ularning ota-nalari o'rtasidagi muammo va nozlarning psixologik omillari va xususiyatlari haqida ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, psixologik holat, uslub, o'tish davri, o'quv reja

Social psychological factors of conflicts between parents and children in the family

Nozima Abdugani kizi Bekmurodova
Karshi State University

Abstract: This article describes the psychological factors and characteristics of the problems and conflicts between the young generation who are our future and their parents.

Keywords: educational system, psychological state, method, transition period, curriculum

Kirish

Kishilik jamiyati taraqqiy etib borgan sari odamlarning o'zlari ham, ularning bir-birlari bilan bo'ladigan munosabatlari ham, ayniqsa, shaxslararo munosabatlar orasida eng samimiy, eng yaqin bo'lgan oilaviy munosabatlar ham takomillashib, o'ziga xos tarzda murakkablashib borishi barchamizga ayon.

Bugungi kunda oila jamiyatning eng muhim bo'lagi hisoblanadi. Oilada ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabat murakkab masala hisoblanadi. Chunki bizning davrimizda axborot kommunikatsiyalar orqali har bir inson o'zgaralar bilan qulay muloqatga kirshaolishi mumkin. Ya'ni online tarzda bog'lanib, fikr-almashishi, muloqat qilishi, ta'lim olish imkoniyatiga ega. Buning o'z navbatida ijobiy va salbiy xususiyatlari mavjud. Internetdan oqilona foydalanish bu juda samarali va yaxshi xususiyat, ammo, undan noto'g'ri foydalanish turli hil muammo va negative natijalarga olib kelishi mumkin. Ertangi kunimiz bo'lgan yoshlarni komil inson ruhiyatida tarbiyalash jamiyatimizning asosiy maqsadlaridan biridir. Zaro, kelajak avlod komillikga erishsa davlat taraqqiy etadi. Xalqimizda farzand tarbiyasida

quyidagi naql mavjud: “*Yoshlarimiz tarbiyasi qanchalik mukammal bo‘lsa, xalq shuncha baxtli yashaydi.*” Chunki farzand tarbiyasi beshikdan boshlab, barkamol komil inson bo‘lib shakllanishida sog‘lom oila muhitining o‘rni benihoya katta va salohiyati cheksizdir. Har bir farzand inson bo‘lib, shaxsga aylanishining dastlabki manbai ota-onaga, oilaga, bevosita bog‘liqdir. Chunki insondagi xulq-atvor, axloq-odobning dastlabki normalari oilada shakllanib, maktab, mahallada, jamoatchilik o‘rtasida ta‘lim-tarbiya tizimi faoliyati jarayonida takomillashadi, insoniy fazilatlari shakllanib takomillashib komil insoniylik darajasigacha ko‘tarilib boradi, agar aksi namoyon bo‘lsa buzg‘unchi, tajaovuzkor shaxsga aylanib qoladi.

Adabiyotlar tahlili (sharhi)

Mazkur maqolada doirasida quyidagi qonun hujjatlar va mavzuga doir adabiyotlar o‘rganib tahlil qilindi: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma‘naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5938-son, 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” PF-60-son hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda “Oila institutini yanada rivojlantirish va yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 820-sonli Qarori ham muammoning dolzarbligini belgilaydi.

Shuningdek, yoshlarning tarbiyasi va o‘ziga xosligi mavzusi O.Kont, T.Gobbs, Dj.Lokk, E.Dyurkgeym, Z.Freyd, M.Veber kabi klassik olimlar, shuningdek, V.Shtern, J.Piaje, A.S.Makarenko, T.F.Yefremova, S.M.Solovyov¹, o‘zbek olimlaridan N.M.Egamberdiyeva, O.Musurmonova, K.Xasanova, R.A.Umurzakova, K.U.Najmidinova² tomonidan o‘rganilgan. V.M.Karimova, X.G.Sharafutdinova² o‘smirlarning o‘ziga xosligi va ular bilan ishlashning pedagogik usullari borasida izlanishlar qilishgan.

Munozara

Oilada ota-ona va farzand o‘rtasidagi nizolarning ijtimoiy psixologik omillari batafsil o‘rganish natijasida quyidagi fikrlarni bayon qilishimi mumkimki oila va ta‘limning o‘zaro integratsiyasi chambarchas ravishda bir-birini to‘ldirib borishi lozim. Yuqoridagi Farmonlar va qarorlar ham o‘smirlarda hushyorlik hamda ogohlik fazilatlarini rivojlantirish, ma‘naviy dunyoqarashini shakllantirishda oila va ta‘lim muassasalarining hamkorlikdagi faoliyatini taqozo etadi.

Oila va ta‘lim masalasida ilm-ma‘rifatga, ijtimoiy dunyoqarashni boyitishga qaratilgan, milliy tafakkur bilan sug‘orilgan asarlari bilan ma‘naviy-falsafiy

¹ Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонуни // <https://www.lex.uz/acts/83472>

² Шарафутдинова Х.Г. Ўсмир психологияси: Диагностика. Психокоррекция. – Термиз, 2017. – 82 б.

g'oyalarni ilgari surgan *Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo'ja Behbudiy, Cho'lpon* kabi jadid ma'rifatparvarlik harakati namoyandalarning qarashlari ham alohida ahamiyatga egaligini ta'kidlash zarur. Xususan, bunga ma'rifatparvar adib Abdulla Avloniyning "*Ilm, axloq va harakat - yoshlar uchun ziynatdir*"³, - degan fikri hamda Abdurauf Fitratning oiladagi ma'naviy-axloqiy muhitni sog'lomlashtirishga doir mulohazalari misol bo'ladi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, ta'limning rivojlanishi bevosita mamlakatning barqarorligi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy, axloqiy, maishiy, texnologik va axborot kabi sohalarning o'zaro bog'liqligi va mavjudligi asosida shakllanadi.

Shuningdek, ijtimoiy pedagogika, psixologiya va tilshunoslikning o'rganish sohasi bo'lgan neyrolingvistik dasturlash texnologiyalaridan foydalanish orqali ham yoshlarni ota-onalari bilan bo'ladigan nizolarni psixologik jihatdan o'rganish va ogohlik fazilatlarini rivojlantirish samaradorligi o'rganilgan.

Ta'lim inson ijtimoiylashuvining oiladan keyingi asosiy agenti hisoblanadi. O'smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini qaror toptirishda ta'lim dargohlarining o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ta'lim tizimidagi turli ijtimoiy, iqtisodiy, tashkiliy. Masalalarga aloqador muammolar ta'lim sifati, undagi kadrlar sifati hamda samarali ishlash darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ta'lim jarayonida o'zlashtirishning muvaffaqiyati quyidagilarga bog'liq:

❖ *Ta'lim mazmuniga.*

❖ *O'quv rejalari, dasturlari, dasrliklar va o'quv qo'llanmalarining mavjudligiga.*

❖ *Ta'lim metodikalarining takomillashganligiga.*

❖ *O'qituvchi mahoratiga.*

❖ *O'quvchining individual psixologik xususiyatlariga.*

Mazkur masalani o'rganish yuzasidan olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, respondentlarning asosiy qismi ta'lim sifatidan yetarli darajada qoniqmasligi sohadagi muammolardan darak bermoqda. Mazkur muammolar, o'z navbatida, o'smirlarning bilimi, dunyoqarashi, jumladan, ogohlik va hushyorlik fazilatlarining shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ma'lum bo'ldi.

Ota-onalar va ustozlar orasidagi ijobiy hamkorlik farzand tarbiyasida muhim o'rin egallaydi. O'qituvchilar ota-onalar bilan o'smirlarning tarbiyasi va xulq-atvori, muammolaridan ko'ra ko'proq tashkiliy masalalarda suhbatlashishi namoyon bo'ldi. Statistik natijalar shuni ko'rsatadiki ota-onalar majlislarda darslardan ko'ra asosan, qo'shimcha pul yig'implari (87%), bolalarning o'zlashtirish darajasi (60%), qo'shimcha to'garaklar faoliyati (45%) muhokama qilinadi. Keyingi o'rinlarda o'smirlar tarbiyasidagi muammolar (25%), o'quvchilar o'rtasidagi ziddiyatlar (11%),

³ Шарафутдинова Х.Г. Ўсмир психологияси: Диагностика. Психокоррекция. – Термиз, 2017. – 82 б.

o'tish davri muammolari (11%) va o'quvchilar salomatligi (5%) masalariga urg'u beriladi⁴.

Xulosa. Yuqoridagi ma'lumotlar asosida quyidagi asosiy xulosalarga kelish mumkin: Ta'lim jarayonida o'zlashtirishning muvaffaqiyati ta'lim mazmuniga; o'quv rejalari, dasturlari, dasrlıklar, o'quv qo'llanmalari va zamonaviy multimedia texnologiyalarining mavjudligiga; ta'lim metodikalarining takomillashganligiga; o'qituvchi mahorati va saviyasiga; o'quvchining individual psixologik xususiyatlariga bevosita bog'liq bo'ladi. Bugungi kunda maktablarda ta'lim sifatidan ta'lim oluvchilarning aksariyati yetarli darajada qoniqmasligi, sohada bir qator muammolar borligidan darak bermoqda. Mazkur muammolar, o'z navbatida, o'smirlarning bilimi, dunyoqarashi, jumladan, ogohlik va hushyorlik fazilatlarining shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ma'lum bo'ldi.

Ota-onalar va ustozlar orasidagi ijobiy hamkorlik farzand tarbiyasida muhim o'rin egallagan holda bugungi kunda o'qituvchilar ota-onalar bilan o'smirlarning tarbiyasi va xulq-atvori, muammolaridan ko'ra ko'proq tashkiliy masalalarda suhbatlashishi mazkur jarayonning samaradorligini pasaytirishi mumkin. Oilada ota-ona va farzand o'rtasidagi nizolarning ijtimoiy psixologik omillarini tadqiq etish esa jamiyat uchun naqadar muhim ekanligini guvoji bo'ldik.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurauf Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. – Toshkent: Cho'lpon nomidagi NMIU, 2013. – 144 b.
2. Авлоний А. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 168 б.
3. Эгамбердиева Н.М. Ижтимоий педагогика. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 220 б.
4. Эгамбердиева Н.М., Зоҳидова С.Р. Бўлажак педагогларни касбий ижтимоийлаштириш жараёнларини такомиллаштиришнинг дидактив имкониятлари. Монография. – Тошкент: "Маҳалла ва оила нашриёти". – 108 б.
5. Hasanova K., Po'latova M., Qurbonova D. Talaba yoshlarni oilaviy munosabatga tayyorlashning pedagogik asoslari. – Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2019. – 168 b.
6. Ходжыев В.Х. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: "Sano-standart" nashriyoti, 2017. – 416 b.
7. Шарафутдинова Х.Г. Ўсмир психологияси: Диагностика. Психокоррекция. – Термиз, 2017. – 82 б.

⁴Эгамбердиева Н.М. Ижтимоий педагогика. –Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 220 б.

8. Karakulova, U., Rashidova, G., & Rahmatullayeva, M. (2023). Deviant xulq-atvor rivojlanishida oilaviy munosabatlarning ta'siri. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1).

9. Mavlonov Vohodir Biloljonovich, "O'smir yoshdagi bolalarning fazilatlarini rivojlantirishda atrof-muhit va pedagogik guruh faoliyatining ta'siri" <https://ijtimoiy.uz/2247/>